

Rim dünýäsinde grekler

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Rim dünýäsinde grekler RIM DÜNYÄSINDE GREKLER

Awgust döwründe Makedoniýa, Fessaliýa dagy administratiw-dolandyryş merkezi Korintdäki täze Aheýa welaýatyndan bölünip aýryldy, iki welaýatam Rim Senatyna birikdirildi.

Aýratyn patyşalyk bolup galan Frakiýa (Trakýa) imperiýasy prokuratoryň (wekil) garamagynda welaýata öwürülen milady 46-njy ýyla çenli basylyp alynmady.

Aziýa Anadolynyň günbatar kenarlaryny birleşdirýän we içerki zolaga uzaýan sebitdi. Wifiniýa-Pont demirgazyk kenarýakasy boýunça uzapdyr

Kilikiýada üçünji ýörite serkerdeligiň meýdany bardy, ýöne bu uzaga çekmändir: bir bölegi Siriýa, bir bölegi täze welaýat bolan Galatiýa (b.e.öňki 25-nji ýyl) we ýene bir bölegi-de ownuk ortagürp döwletlere giripdir.

Imperiýalyk Kilikiýa welaýatyndan 72-nji ýyldan soň nam-nyşan galmandyr.

Likiya we Pamfiliya b.e.öňki 43-nji ýylda Klawdiniň golastynda aýratyn welaýaty emele getiripdir we has öň milady 17-nji ýylda senatyň garamagyna berilipdir.

Krit we Kireniya (Girne) ýeke welaýaty emele getiripdir. Siriya gündogar welaýatларыnyň iň möhümidir.

Ahyrynda imperiýanyň goragy astynda we imperiýanyň ekerançylyk ýerleridir girdejisi üçin möhüm ähmiýeti bolan Mısür bardy.

Soňky birýarym asyrdan imperiýanyň gündogar bölegine dört esasy faktor täsirini ýetirdi. Birinjisi, birnäçe ýer yranmalary we beýleki heläkçilikler Anadolynyň şäherlerini weýran edipdir.

(Grek taryhçysy we geografy Strabon Filadelfiýanyň töweregindäki partlamalaryň gorkunç hasabyna eýedigini we ýaşajjylarynyň bosgun bolyp açyk ýurda iterendigini aýdýar).

Rim imperatory Tiberiý (14-37-nji ýyllarda) bu heläkçilikleriň ep-esli bölegini düzetti we 12 şäher ony «12 şäheriň bir wagtdaky gurujysy» hökmünde baha berip, onuň eden kömekleriniň bir bölegini döwdi.

Ikinjisi diňe Ýehudyýada däl, Aleksandriýada we başga-da ýerlerde-de ýehudlar (jöhitle) bilen baglanyşykly meseleler döremäge başlady.

Rim imperatory Kaligulanyň ybadat talaplary mazaly ellinleşen

jöhit akylgary Filon Aleksandriýskiý imperatoryň ölümi meselesini çözenem bolsa, öňkä garanda has hoşniýetli Klawdiý (41-54-nji ýyllarda dolandyrdy) hem Aleksandriýa girmäge mejbur boldy.

Ýehudyýada Rim agalygyna garşy gozgalaňlaryň bolan 66-70-nji, 132-135-nji ýyllaryň uruşlary jöhit halkyny imperiýanyň töweregine hasam dargatma täsirine eýedi.

Üçünjisi, sungatyň we pilli goşun bölümleriniň serlerdesi Neron (54-68) tans edip, aýdyp aýdyp, baýraklary göterip Gresiýada ýeňiş paradyny geçiripdir.

Olympiýada Delfide, Nemeýada we geçelgede geçirilen dört uly festiwal onuň sylagyna bir ýylyň içinde jemlendi. Ol «Gresiýalylar nähili tomaşa edilýänini bilýän ýeke-täk adamlar» diýdi.

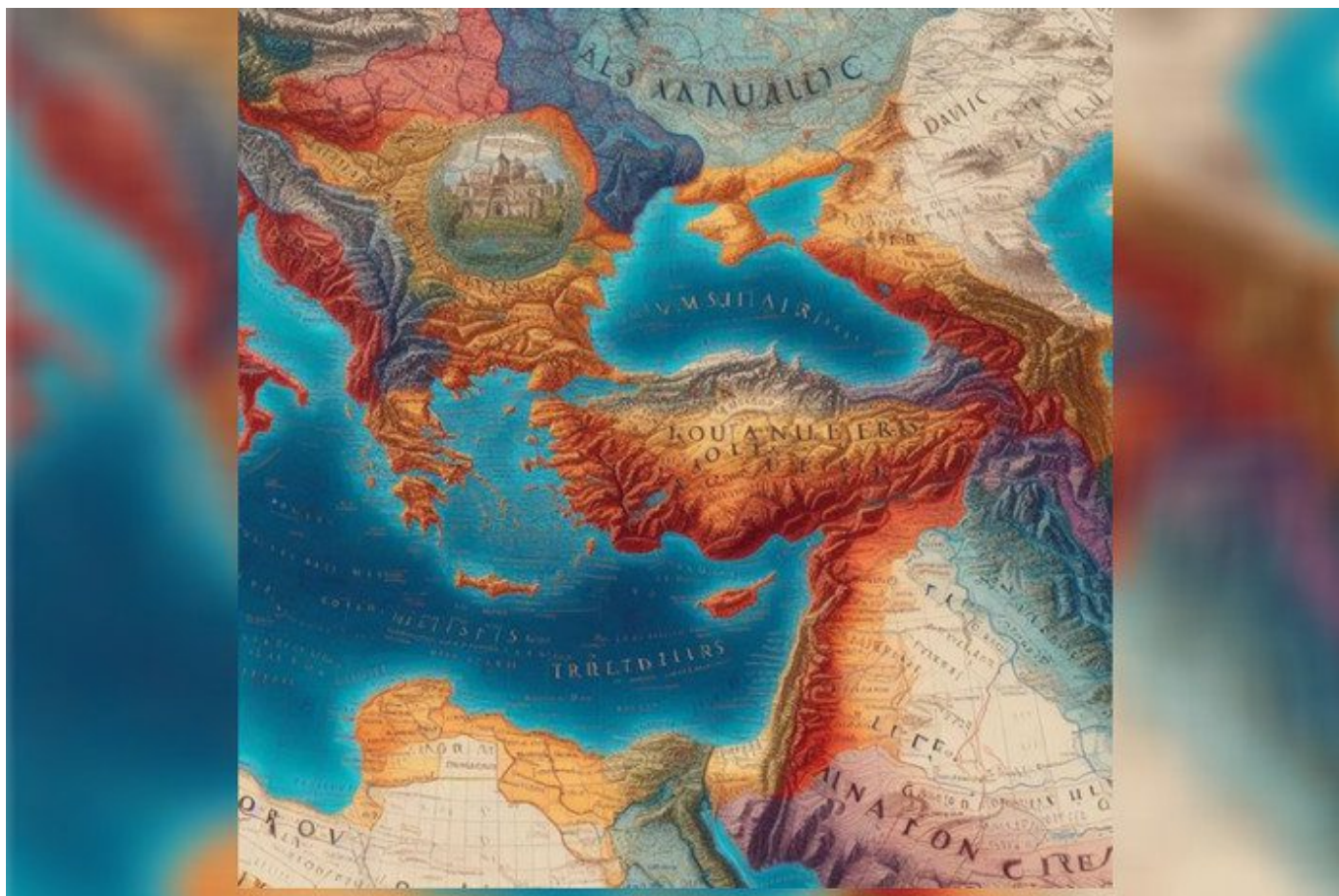
Korint kanalyňyň geçirilmegini teklip etdi we başyny başlady, şeýtmek bilen aslynda salgydyň azaldylýandygyny aňladýan gresiýalylaryň azatlygyny yglan etdi.

Gündogarda parfiýalylaryň, olaryňam yzyndan sasany Persiýasynyň güýji bilen çäkleşýärdi. Ermenistan üns merkezindedi. Hökümdarlar umuman alanda ukyply uly güýçleriň arasynda ýüpden ýöreyän ýalydylar. Emma Traýan (98-117-nji ýyla çenli) güýçli ýarag syýasatyny ýöretti.

Ermenistany basyp aldy, welaýata öwürdi. Edil şolar ýaly edip, Mesopotamiýany we Adiabenäni aldy, Ktesifony eýeledi.

Zikgelerine «Parthia capta» («Parfiýa basylyp alyndy») ýazgysyny goýdurdy, yzyndan ýapja hökümdar impozirlemek bilen «rex Parthis datus» («Parfiýanlara berilen patyşa») ýazdyrdy.

Ikinji Makedonskiý bolmagyň arzuwyny etdi, emma öldi we Hadrian (117-138-nji ýyldaky) üç täze welaýatdan el çekdi, diňe dördünjisini – Arabystany elinde saklady.

Yzyndan parahatçylyk döwrüni haos gaplap aldy. Mark Awreliniň (161-180) hökümdarlyk eden wagtynda Ktesifon yzyna alyndy, emma şol bir wagtyň özünde grek dünýäsinde, hatda Italiýa we Rime erbet garahassalyk keseli ýaýrady.

XIX asyryň klassyky taryhçysy Bartold Jorj Niebuhr antik dünýäniň urgylardan asla halas bolup bilmändigini aýdýar.

Muňa goşmaça hökmünde Gresiýanyň ýerleri 170-171-nji ýylda Elewsini-de talamagy başaran kostobokileriň hüjüminden ejir çekýärdi.

Afrikadan gelen Septimiý Seweriň (193-211) gatnaşygy Siriýadan üns bererlikli aýal topbagyny Rimde häkimiýet başyna getirdi. Ýuliýa Domna («Filosof Ýuliýa») imperatoryň ikinji aýalydy. Grek gündogaryndan Galen we Filostrat ýaly alymlary we ýazyjylary çagyryp, örän medeniýetli sud gurupdyr.

Uýasy Ýuliýa Mesa we ýegenleri Ýuliýa Soemiýa, Ýuliýa Mameýa ilki hyýal bent Geliogabalyň we yzyndan ýaş Aleksandr Seweriň häkimiýet başyna gelmeginden jogapkärdi.

224-nji ýylda sasany dinastiýasy güýçli dini baglanyşyk bilen goldanýan awtokratik merkezi hökümet bilen Eýranda häkimiýet başyna geldi.

Sasany hökümdarlary rimlileri Aziýadan kowup çykarmagy maksat

edinip, 256-njy ýylda Antakiýany harap etdiler we 260-njy ýylda imperator Waleriany ele saldylar.

Grek medeniýetiniň daýanç punkty bolan Palmirada üns çekiji Septimiýa Zenobiýa häkimiýet başyna geldi we Siriýany, Müsüri, Kiçi Aziýanyň (häzirki Türkiýäniň) köp ýerini basyp aldy.

267-nji ýylda German Geruly aslynda Afinyny, Korinti, Argosy we Spartany eýeledi.

Emma rimliler aňsat ýan bererli däldi. Awreliý elden giden ýerleri gaýdyp aldy. Ýöne ol Gündogaryň güýjüni duýupdy we 274-nji ýylda «Eýelenmedik Güni» rimlileriň iň uly hudaýy hökmünde tanatdy.

Imperator Diokletian üçin administratiw sistemanyň üýtgedilmegi gerekdigi bellidi, ol gündogara jogapkär iki hökümdary (özi şolaryň biri) we günbatardan ikisini 13 sebit we 116 welaýat bilen ýerleşdirdi.

Wifiniýada (häzirki Izmit, Türkiýe) Nikomediýa gündogaryň paýtagty edildi.

Konstantin (285-337) bir özi güýç gazanandan soň hasam öte geçdi we tutuş imperiýanyň paýtagtyny gündogara geçirdi. Ilki Ýuliy Sezaryň öňünde bolşy ýalu Troýany göz öňüne tutdy, emma ahyrsoňunda Bosfory, Haliçi ee Propontisiň kesişýän ýeri bilen

Wizantiýany saýlap aldy.

330-njy ýylyň 11-nji maýynda Täze Rimi ýa-da Konstaninopoly (häzirki Stambuly) täze hristian imperiýasynyň paýtagty hökmünde açdy.

Munuň özi belli bir derejede ellinizmiň ýeňşidi we ýene müň ýyldan gowrak wagt gündogardaky Rim agalygynyň dowam etmegini üpjün etdi.

Umut ATASEWEN,

gadymdünýä taryhçysy / @atasevenoffica

Ýekşenbe, 02.06.2024 ý. Taryhy makalalar